

РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЇ – НЕВІД'ЄМНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

*О.В.Шебаніна, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

У системі заходів щодо виведення АПК з кризового стану особливе місце посідає кооперація, яка поєднує особисті, колективні і суспільні інтереси, створює реальні передумови для більш ефективного його розвитку. Вона за своєю суттю є співпрацею як юридичних, так і фізичних осіб (підприємств) різних сфер економіки, що здійснюють спільну діяльність.

Проблемами сутності та розвитку кооперації займалась і займається нині помітна кількість авторів. Але, незважаючи на це, в економічній літературі поки що немає єдності щодо тлумачення сутності таких понять, як “кооперація” та “кооператив”, форм і проблем розвитку та напрямів вирішення останніх. Дослідження саме цих питань є метою даної статті.

Наукові засади кооперації створювались і розвивались багатьма поколіннями вчених і практиків різних країн світу. основоположниками кооперативної теорії вважають Ф.Оуена, Ш.Фур'є, Н.Нельсона, Дж.Рассела, Н.Чернишевського, Ф.Райфайзена, М.І.Туган-Барановського, А.Н.Анциферова, Б.Мартоса та ін. Подальший розвиток теоретичні положення і практичні рекомендації одержали в працях А.Н.Енгельгардта, Н.Д.Кондратьєва, І.Я.Стребута, А.С.Єрмолова, А.В.Чаянова.

Пізніше дослідженням проблем, пов'язаних з розвитком кооперації, також займалась досить значна кількість науковців. Серед них: А.Крашенков, І.Буздалов, А.Лушак, Є.Серов, О.Крисальний, М.Малік, В.Зіновчук, О.Онищенко, П.Саблук, В.Юрчишин, Г.Черевко, Л.Молдован, В.Гончаренко та ін. Однак сутність кооперації розглядається ними по-різному.

Слід визнати, що значна частина авторів допускає двозначне тлумачення кооперації. Зокрема, О.Чаянов [9] термін “коопера-

ція” розчленує на два поняття: “кооператив” і “кооперативний рух”. Його праця “Короткий курс кооперації” орієнтує нас на організаційну форму кооперації. Це стосується і класиків — М.Турган-Барановського [8] та Н.Кондратьєва і сучасних авторів — М.Залупка [2], С.Прокоповича [5], А.Римарука [6] та деяких інших. Кооперація розглядається ними, з одного боку, як організаційна структура, а з другого, як процес об’єднання зусиль і ресурсів, тобто ототожнюється з існуванням сукупності аналогічних кооперативів, що є неправомірним.

Необхідно вказати, що серед вчених, які займаються питаннями кооперації, ще немає єдності і у тлумаченні поняття “кооператив”. Наприклад, Ф.В.Горбонос розглядає кооператив як форму кооперації і її організаційну структуру підприємницького типу, створюється і функціонує на засадах кооперативних принципів [1].

В.Зіновчук під кооперативом розуміє формування кооперативного типу, створене шляхом добровільного об’єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників-власників (фізичних та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в громадській діяльності цього підприємства [3]. Як вказується в монографії за редакцією М.Маліка [7], кооперативом вважається підприємство, що ґрунтується на приватній власності його членів і здійснює свою діяльність у ринкових умовах без спеціальної державної підтримки та особливого державного контролю.

За визначенням О.М.Нечипоренка [4], кооператив — об’єднання, насамперед людей, а не капіталів (на відміну від акціонерних та деяких інших господарських товариств). До кооперативу приймають осіб незалежно від їх матеріального стану. Успіх його діяльності частіше за все залежить від кількості членів кооперації: чим їх більше, тим міцніший кооператив. Якщо візьмемо акціонерне товариство, то кількість його акціонерів, як правило, несуттєва, а невід’ємною умовою є внесення капіталу. У кооперативі ж останній відіграє другорядну роль.

Необхідно вказати, що окремі вчені при інтерпретації поняття “кооператив” в якості однієї з його особливостей висовують без-

прибутковість. Вважаємо, що трактування поняття “кооператив” як неприбуткової організації є необґрунтованим, оскільки його функціонування без отримання прибутку не має сенсу. Кооперативи теж повинні бути зорієнтовані на одержання прибутку, який складає основу їх конкурентоспроможності. Умови неприбутковості стосуються лише послуг сервісних кооперативів, що надаються безпосередньо їх членам.

Вивчивши думки різних авторів щодо сутності кооперативу, ми дійшли висновку, що кооператив є добровільним об’єднанням фізичних та юридичних осіб зі створенням нової юридичної особи на основі об’єднання їх пайових внесків, участі у суспільній діяльності (як виробничій, так і обслуговуючій) з метою забезпечення найбільш ефективного господарювання.

Оскільки сільське господарство відрізняється від інших ланок АПК низкою специфічних особливостей і наявністю значної кількості основних, допоміжних і підсобних виробництв, то розвиток кооперації тут є однією з найважливіших умов ефективного використання виробничих ресурсів. У всьому цивілізованому світі переважають формування саме кооперативного типу, бо, як доводить світова практика, кооперативна форма господарювання забезпечує кращий захист інтересів товаровиробників і тому є найбільш стійкою.

Кооперація як форма співробітництва є властивою практично для кожної країни незалежно від існуючої в ній соціально-економічної формації. Вона виникла з потреб різноманітних виробників (особливо — дрібних), одержала масштабний розвиток майже у всіх країнах світу незалежно від їх суспільного устрою. У той же час рівень розвитку кооперації певною мірою визначається механізмом дії економічних законів, станом економіки підприємств, законодавчою базою кожної окремої країни тощо. Кооператив існує паралельно з іншими підприємницькими формами господарювання, має давню історію, традиції, принципи діяльності, які базуються на нормативних актах, що випробувані роками і забезпечують йому високу ефективність функціонування.

Двома основними типами кооперативів в АПК є виробничий та обслуговуючий. При цьому сільськогосподарський виробничий

кооператив є підприємством особливої організаційно-правової форми, яке здійснює підприємницьку діяльність на засадах приватної власності з метою отримання доходу і відрізняється від будь-яких інших форм організації виробництва тим, що трудові відносини членів кооперативу не відокремлені від відносин власності. Основна мета такого кооперативу — отримання прибутку і задоволення потреб його членів на основі підвищення ефективності використання ресурсів. Причому, як правило, переваги мають більш великі за своїми розмірами кооперативи, які одержують можливість дотримуватись упорядкованої системи полів з відповідними сівозмінами, запроваджувати прогресивні технології, створювати тваринницькі центри, машинні двори, розвивати виробничу і соціальну інфраструктуру, допоміжні галузі і в кінцевому результаті — здійснювати значні (за обсягами) підприємницькі операції. Саме з такими, крупними (великими) господарствами, в умовах нестачі коштів вишукують шляхи до кооперування слабкі підприємства, що дає їм переваги у ресурсному забезпеченні, застосуванні сучасних технологій, організації належної реалізації продукції.

Згідно з Указом Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 року, сільськогосподарські виробничі кооперативи є однією з перспективних організаційно-правових форм господарювання на селі і мають право на поширення в сільському господарстві.

Відмінною особливістю обслуговуючих кооперативів є те, що своїм членам вони надають послуги на безприбутковій основі. Одержаний же за рахунок виконання робіт для інших виробничих структур прибуток, на відміну, наприклад, від акціонерних товариств, розподіляється між членами кооперативу, виходячи не з вкладеного капіталу, а з обсягу та якості наданих кожним з них послуг (виконаних робіт). Водночас члени кооперативу зобов'язані забезпечувати відповідне фінансування його діяльності.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, надаючи послуги агротоваровиробникам, створюють умови і відіграють важливу роль у збільшенні прибутку від діяльності власного господарства. Однак, як показали дослідження, у Миколаївській

області їх є ще незначна кількість і в основному вони функціонують як заготівельно-збуткові. Гальмуючими факторами на шляху розвитку кооперативного руху в Україні були традиції господарювання вітчизняного селянства, соціально-психологічні, ментальні особливості і навіть природно-кліматичні умови. Між тим, обслуговуючі кооперативи є можливою альтернативою комерційним підприємствам у цій сфері.

Слід вказати, що обслуговуючі кооперативи, хоча і не обмежують самостійності господарств — їх членів, але все ж впливають на їх діяльність, бо, постійно перебуваючи у тісних зв'язках з ринком, знаючи його кон'юнктуру, вони через надання відповідної інформації і рекомендацій значною мірою сприяють ефективному веденню господарства. Головною характеристикою кооперативу є те, що його учасники поєднують в одній особі і співвласника, і клієнта такого формування.

Для сільськогосподарської кооперації характерна вертикальна ієрархічна побудова. І це не випадково, бо первісні кооперативи, в яких об'єднані безпосередньо виробники, не в змозі вирішувати самостійно абсолютно всі громадсько-економічні питання.

Одним із важливих стимулюючих чинників розвитку кооперації є створення належних правових умов організації і функціонування кооперативів. Наявне в Україні правове поле потребує удосконалення.

Зокрема, слід визначити умови членства фізичних та юридичних осіб у кооперативі; дати тлумачення про суб'єкти власності на землю і майно та визначити природу власності на об'єкти; передбачити механізм створення сільськогосподарського виробничого кооперативу на основі взаємозв'язків між різними суб'єктами кооперації; чітко визначити частку доходу, яка буде використана на розвиток кооперативу і ту, що піде на формування відповідних фондів; надати більші права асоційованим членам кооперативу тощо. Потребує удосконалення і існуюча класифікація сільськогосподарських кооперативів, яка є нераціональною, бо вона поділяє кооперативи за характером діяльності і не відображає функціональної ознаки.

У зв'язку з обмеженістю інвестиційних ресурсів одним із завдань держави є законодавче передбачення можливості участі іноземного капіталу в створенні кооперативів в аграрному секторі

економіки, надання їм відповідних пільг (насамперед — зменшення податкового тиску). Є нагальна потреба у підготовці і прийнятті єдиного консолідованого законодавчого акта про кооперацію — Кооперативного кодексу України.

Висновки:

- кооперація за своєю сутністю є співпрацею юридичних та фізичних осіб різних сфер економіки, що здійснюють спільну діяльність. На основі поєднання особистих, колективних і суспільних інтересів вона створює умови для більш ефективного розвитку АПК;
- кооператив — це добровільне об'єднання його членів зі створенням нової юридичної особи на основі об'єднання їх пайових внесків, участі у спільній діяльності з метою забезпечення найбільш ефективного господарювання;
- основними двома його типами є виробничі і обслуговуючі кооперативи;
- для стимулювання розвитку кооперативного руху в Україні слід створити висвітлені в статті відповідні правові умови;
- потребує удосконалення існуюча класифікація сільськогосподарських кооперативів, яка не відображає їх функціональної ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи.-Львів: Львівський державний університет, 2003. — 264с.
2. Злупка М. Михайло Туган-Барановський.-Львів:Каменяр,1993.- 91с.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу.-К.: Логос,1999.-256с.
4. Нечипоренко О.М. Основні принципи створення сільськогосподарських кооперативів // Економіка АПК.-2003.-№6.-С.17-21.
5. Прокопович С.Н. Кооперативное движение в России – его теория и практика.- М.,1913. -23с.
6. Римарчук А.И. Кооперативы: формы, организация работ, перспективы развития. – К.:Техника, 1988.-152с.
7. Сільськогосподарська кооперація:суть та проблеми розвитку в Україні / За ред. М.Й.Маліка.-К.:УАЕУААН, 1999.-166с.
8. Туган-Барановський М.И. Социальные аспекты кооперации. -М.:Тип. т-ва И.Н.Кушнарева иК., 1916.-521с.
9. Чайнов А. Краткий курс кооперации.- Изд. 4-е.-М.: Центр.тов-во “Кооперативное издательство”,1925.-с.75.